

FÅGELINVENTERING OCH NATURVÄRDE SINVENTERING

Svartön i Luleå

PRODUCERAT AV ECOGAIN 2020-12-14

Om dokumentet

2020-12-14

Ecogain AB på uppdrag av Hybrit Development AB.

Fågel- och naturvärdesinventering inför planerad industriverksamhet med fossilfri stålproduktion vid Svartön i Luleå hamn.

Detta dokument tjänar som en kunskapssammanställning och vägledning inför fortsatt projektering och utredning av den planerade industrianläggningen. Dokumentet utgör underlag för miljökonsekvensbeskrivningen för projektet.

Utredningen har genomförts under juni till december 2020.

Följande personer har medverkat i inventeringen:

Andreas Bernhold – Inventering, bedömningar och rapport. Disputerad jägmästare och fältornitolog med lång erfarenhet av natur- och fågelinventeringar i norra Sverige.

Sofia Lund – Kvalitetsgranskning. Ekolog och senior konsult med expertis inom naturvärdesbedömning och artskydd.

Båda är verksamma vid Ecogain AB.

För bakgrundskartor i rapporten gäller © Lantmäteriet, Gävle 2018. Medgivande MED-GIV-2018-1-05613.

INNEHÅLL

INLEDNING	4
Om projektet	4
Syfte	5
Metodik	6
NATURLJÖER OCH NATURVÄRDE.....	8
Översiktlig beskrivning	8
Naturvärde	12
Skyddad natur och omgivande landskap.....	16
FÅGLAR	17
Rovfåglar	18
Andfåglar.....	19
Vadare	21
Måsfåglar, svalor och seglare	23
Övriga fågelarter	26
Sammanställning av värdefulla fågellokaler	30
FRIDLYSTA ARTER	33
ANALYS OCH SAMLAD BEDÖMNING	35
KÄLLOR	38
Muntliga källor	38
Webbsidor.....	38
Litteratur	38

INLEDNING

Kapitlet ger en introduktion till projektet och syftet med fågel- och naturvärdesinventeringen. Vidare beskrivs metoderna för respektive inventering.

Om projektet

Hybrit Development AB (Hybrit) är ett samriskföretag (joint venture) som bildades 2017 och ägs till lika delar av LKAB, SSAB och Vattenfall. Bolagets syfte är att utveckla en teknik för fossilfri järn- och stålframställning. Genom att använda fossilfri el och vätgas istället för koks och kol under ståltillverkningen kommer utsläppet att bli vatten i stället för koldioxid.

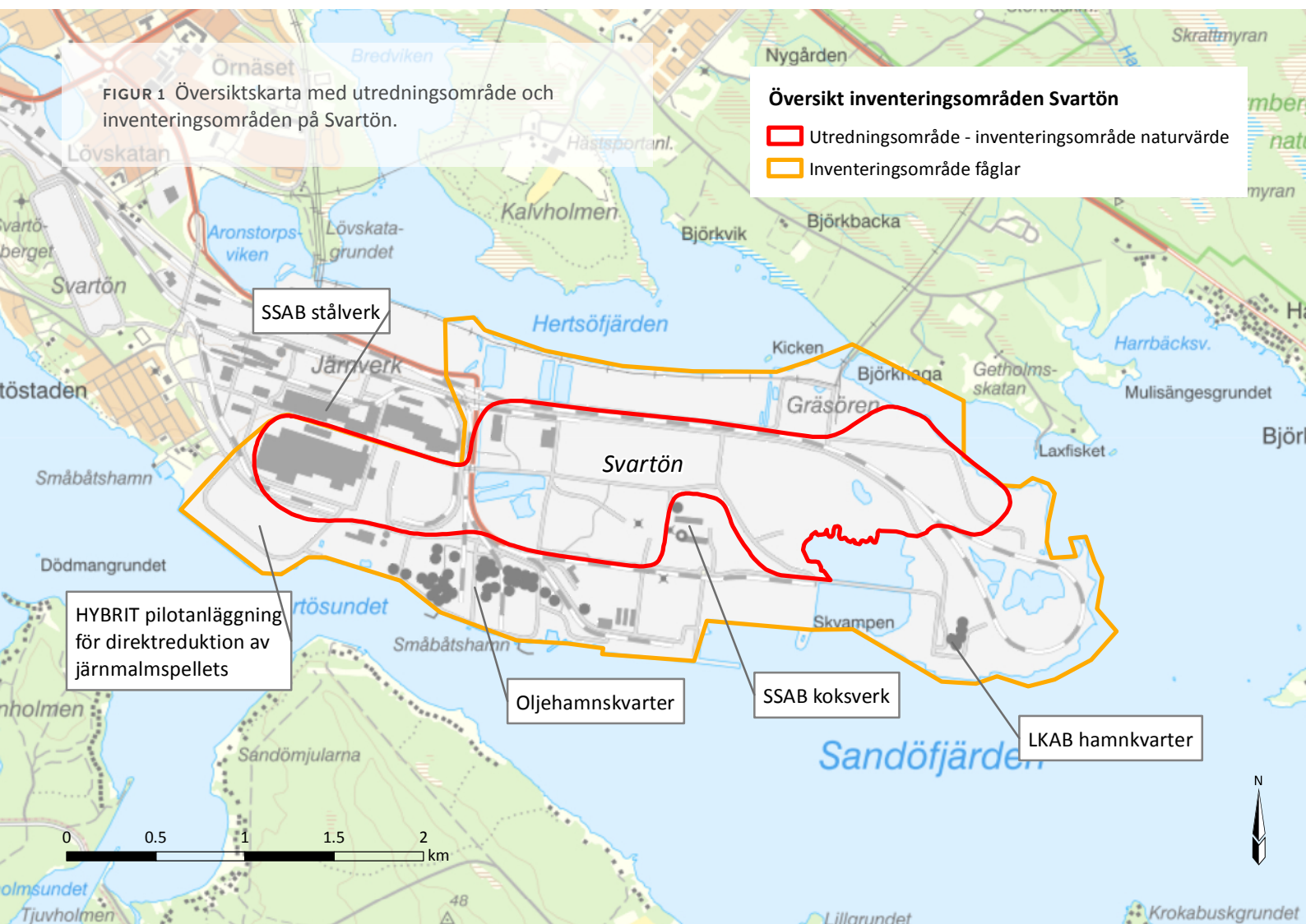
Hybrit planerar att söka tillstånd för en demonstrationsanläggning för direktreduktion av järnmalm med vätgas. Avsikten är att ansökan även ska omfatta produktion av vätgas och eventuellt uttag av råvatten till processen.

Denna rapport omfattar en av de föreslagna lokaliseringarna, Svartön i Luleå (figur 1). Här har SSAB sitt befintliga stålverk och koksverk och här har Hybritprojektet nyligen etablerat en pilotanläggning för direktreduktion av järnmalm med vätgas.

Den planerade demonstrationsanläggningen kommer i första hand att bestå av en anläggning för direktreduktion av järnmalmspellet och en anläggning för produktion av den vätgas som används i reduktionsprocessen. Industriplanläggningen bedöms ta en markyta av ca 30 ha i anspråk.

Som en del i den miljökonsekvensbeskrivning som ska ligga till grund för tillståndsprövningen av demonstrationsanläggningen har Ecogain utfört en fågelinventering och en naturvärdesinventering i det aktuella området på Svartön. Naturvärdesinventeringen har utförts i själva utredningsområdet (ca 250 ha), inom vilket den planerade demonstrationsanläggningen planeras att uppföras, och fågelinventeringen i ett större område (ca 600 ha) i och omkring utredningsområdet (figur 1).

Resultat av fältbesök och annan kunskapssammanställning presenteras i denna rapport.

Syfte

Syftet med naturvärdesinventeringen är att identifiera och avgränsa de geografiska områden i landskapet som är av positiv betydelse för biologisk mångfald samt att dokumentera och naturvärdesbedöma dessa.

Syftet med fågelinventeringen är att identifiera och kvantifiera förekommande häckfågelfauna till stöd för bedömningar om eventuell påverkan på i artskyddssammanhang prioriterade fågelarter.

Metodik

Naturvärdesinventering

Naturvärdesinventeringen har gjorts enligt svensk standard SS 199000:2014 (SIS Swedish Standard Institute 2014) med ambitionsnivån NVI på *fältnivå medel*. Det innebär att naturvärdesobjekt ned till en storlek av 0,1 hektar har eftersökts och kartlagts i fält.

Naturvärdet har bedömts i fyra naturvärdesklasser (1, 2, 3 och 4):

- Naturvärdesklass 1 Högsta naturvärde – störst positiv betydelse för biologisk mångfald
- Naturvärdesklass 2 Högt naturvärde – stor positiv betydelse för biologisk mångfald
- Naturvärdesklass 3 Påtagligt naturvärde – påtaglig positiv betydelse för biologisk mångfald
- Naturvärdesklass 4 Visst naturvärde – viss positiv betydelse för biologisk mångfald

Naturvärdesinventeringens fältbesök utfördes den 6 oktober 2020. Ett stort antal artobservationer som ligger till grund för utförda naturvärdesbedömningar gjordes även i samband med fågelinventeringen i juni och juli 2020. Bedömningarna grundar sig på slutsatser från fältbesök och annan tillgänglig information om naturvärden och artförekomster i området. Kunskap om området har bland annat inhämtats från ArtDatabanken (Artrapporter från Artportalen inklusive skyddsklassade arter från Observationsdatabasen), Naturvårdsverket (Skyddad natur), Skogsstyrelsen (Skogens pärlor) samt från kartstudier.

Naturvärdesinventeringen omfattar samtliga naturmiljöer i inventeringsområdet. Undersökningar under ytan i vattenmiljöer har dock inte ingått i uppdraget.

I naturvärdesbedömningen ingår att bedöma om naturmiljön i respektive objekt utgör Natura 2000-naturtyp. Det är endast ett sätt att beskriva naturmiljön och dess kvalitet och innebär inte att det är ett skyddat område.

Samtliga fynd av naturvårdsarter har rapporterats till Artportalen.

Fågelinventering

Fågelinventeringen utfördes i form av en förenklad revirkartering med två fältbesök, den 16 juni respektive 3 juli 2020. En revirkartering fokuserar på häckande fåglar och syftar till att få en bild av vilka fågelarter som förekommer i inventeringsområdet samt i vilken omfattning (tätheter, antal revir).

Fältarbetet utfördes under relevant häckningsperiod för den här delen av landet och för att inkludera så många häckande arter som möjligt, inklusive sent anländande flyttfåglar.

Vid inventeringen registrerades samtliga fågelarter som är prioriterade i artskyddssammanhang, det vill säga rödlistade arter samt arter med beteckningen B i artskyddsförordningens bilaga 1. De senare inkluderar arter utpekade i EU:s fågeldirektiv (bilaga 1). Vidare registrerades och redovisas ytterligare ett antal fågelarter som bedöms bidra till bedömningen av områdets naturvärde, bland annat ett antal arter av andfåglar samt tidigare rödlistade tättingar knutna till öppna landskap.

Inventeringen utfördes under tidig morgon och förmiddag, från ca kl. 03:30 till 10.30. Under första inventeringsdagen (16/6) besöktes hela inventeringsområdet med undantag för LKAB-dammarna innanför järnvägsrundeln på Yttre Sandskäret (figur 7). Under andra inventeringsdagen (3/7) riktades inventeringsinsatsen till ur fågelsynpunkt prioriterade områden, bland annat LKAB-dammarna, Skvampen, Laxvikenbassängerna och Hyttslambassängerna (figur 7).

Under uppdragets gång inhämtades även sedan tidigare känd kunskap om områdets fåglar från Artportalen och ArtDatabanken (inklusive skyddsklassade rapporter från Observationsdatabasen), samt från lokala ornitologer (Berth-Ove Lindström, muntligen 2020).

NATURMILJÖER OCH NATURVÄRDE

I detta kapitel ges en översiktlig beskrivning av utredningsområdets naturmiljöer och naturvärde samt en detaljerad redovisning av klassade naturvärdesobjekt.

Översiktlig beskrivning

Själva utredningsområdet på de centrala delarna av Svartön har mycket liten andel naturmark och består till största delen av industrimark med lågt eller obefintligt naturvärde (figur 2). I de västra delarna ligger SSAB:s stålverk med tillhörande lager och servicebyggnader, och omkring dessa hårdgjorda ytor för parkering och lastutrymmen. I de centrala delarna av utredningsområdet, kring koksverket, dominerar stora ytor med massupplag, av till exempel kol, koks, kalksten och slaggsten (figur 2, övre vänster). Längst i öster, nära LKAB:s hamnkvarter, breder en större, plan grusstäpp ut sig på en mark av utfyllnadsmassa, framför allt slaggsten (figur 2, övre höger). Utfyllnadsmarken har inget etablerat botten- eller fältskikt och är beväxt av gles, ung björk och tall samt mindre buskar av viden. En viss inväxning av lavar och mossor samt smalbladiga gräs har påbörjats, och på enstaka lokaler även en del kärlväxter, bl.a. kattfot.

Nästan hela Svartöns industriområde är etappvis utfyllt med fyllnadsmassor med en mäktighet på 0,5–7 m, och den tidigare, naturliga halvön sträckte sig inte mycket längre än till själva stålverket i västra delen av utredningsområdet, med undantag smala uddar och öar i vattnet, till exempel Gräsören. Det finns så gott som inga naturliga skogs- eller gräsmarker kvar i utredningsområdet, och inga äldre skogar över huvud taget.

De få kvarvarande marker med växtlighet i form av skogs-, busk- eller gräsmark är främst belägna kring förekommande vattenbassänger och industriadammar, Laxvikenbassängerna i västra delen av utredningsområdet (figur 6, övre vänster, figur 7) och en mindre damm söder om Gräsören i östra delen av utredningsområdet (figur 2, nedre vänster), samt i strandområdet på Gräsören i nordöstra delen av utredningsområdet (figur 6, nedre vänster). Kring de konstgjorda dammarna, med botten och strandkanter av grus och

slaggsten, växer mindre vassbälten och grupper av yngre och medelålders lövträd. Vattenmiljöerna är påverkade av pågående industriverksamhet och förhållandevis sterila med avseende på växt och djurliv. I Laxvikenbassängerna häckar en del vanligare fågelarter, bl.a. grågås, knipa och vigg, och på den anslutande gräs- och ruderatmarken i söder om dammen (figur 2, nedre höger) även den rödlistade storspoven^{EN} (se kapitel Fågelinventering). Vid Gräsören ligger ett mindre parti av utredningsområdet på naturlig moränmark med inslag av sumpskog och med ett utvecklat botten- och fältskikt av

FIGUR 2 Miljöer i utredningsområdet. Övre vänster: Grusupplag längs väg i norr (SSAB:s stålverk i bakgrunden). Övre höger: Grusstäpp på slaggstensmark i öster (LKAB:s hamnkvarter i bakgrunden). Nedre vänster: Mindre damm omgiven av grus- och kalkstensupplag söder om Gräsören i öster (SSAB:s koksverk i bakgrunden). Nedre höger: Igenväxande gräsmark söder om Laxvikenbassängerna i väster.

vitmossor, björnmossa, lingon, blåbär, smalbladiga gräs och enstaka förekomster av revlumner (fridlyst men vanlig art). Med undantag av den mest strandnära kantzonen växer här enbart tät, ung och klenstammig lövskog eller lövrik blandskog med björk, gran, tall, sälk och gråal med lågt naturvärde. Ett större dike går också genom skogen och begränsar andelen sumpskog till de mer strandnära lövskogsområdena. Längst ut mot strandkanten på Gräsören övergår ungsbogen i en bård av lövrik, översvänningspåverkad strandskog med inslag av död ved (se kapitel Naturvärde nedan).

Utöver de ovan nämnda områdena finns en del öppna, gräsbeväxta områden längs vägar och på ruderatmarker av utfyllningsmassor kring de olika industrilokalerna (figur 3). Artrikedomen är förhållandevis låg med huvudsaklig förekomst av vanliga, triviala arter som rödsvingel, fårsvingel, tuvtåtel, kvickrot, mjölkört, renfana, röllika, flockfibbla, kråkvicker, vitklöver och hästhov. Vad som utmärker vegetationen från mer naturliga gräsmarker är den höga förekomsten av en del främmande arter, företrädesvis ekorrkorn (figur 3). Ekorrkorn är en gräsart som invandrat från Nordamerika och som i norra Sverige förekommer sällsynt på sandiga och grusiga marker vid hamnar och järnvägsstationer, ofta just på slagghögar. Arten är mycket vanlig på de öppna slagg- och grusmarkerna över hela utredningsområdet. En annan i Sverige naturaliserad art som är ovanlig talrik i utredningsområdet är vit sötväppling. Arten är annars vanligare i syd- och mellansverige men ses även sällsynt i norra Sverige, främst på störda kulturmarker som vägkanter, banvallar och diverse ruderatmarker. Även en del kulturväxter som följt med i avstjälpda jordmassor förekommer sällsynt i utredningsområdet, bland annat häggmispel, ölandstok, gullregn samt olika vinbär- och rosenbuskar.

I de mer kustnära områdena på Svartön, utanför utredningsområdet, finns ett antal miljöer med högre naturvärde, vilket bland annat avspeglas i det rikare fågelliv som observerades i dessa områden under fågelinventeringen. Det gäller i första hand kustmiljöerna vid Yttre Sandskäret, med sandstränder (figur 4), sandhedar, näringsrika vikar och grund samt de fågelrika dammarna innanför LKAB:s järnvägsrundel. Dessa miljöer är mycket goda häcknings- och rastlokaler för fåglar, företrädesvis andfåglar, måsfåglar och vadare (se kapitel Fågelinventering nedan).

FIGUR 3 Gräsbeväxt ruderatmark vid SSAB:s serviceverkstad med inslag av gräsarten ekorkorn (i Sverige främmande art).

FIGUR 4 Sandstrand och grundområden vid Yttre Sandskäret, öster om utredningsområdet.

Naturvärde

I det inventerade området finns inga naturmiljöer med högsta (klass 1) eller högt (klass 2) naturvärde, men ett objekt med påtagligt naturvärde (klass 3) och två objekt med visst naturvärde (klass 4) (figur 5-6). Resterande delar av utredningsområdet, företrädesvis industriområden eller igenväxande ruderatmarker, bedöms ha lågt eller obetydligt naturvärde. De tre identifierade naturvärdesobjekten redovisas närmare nedan.

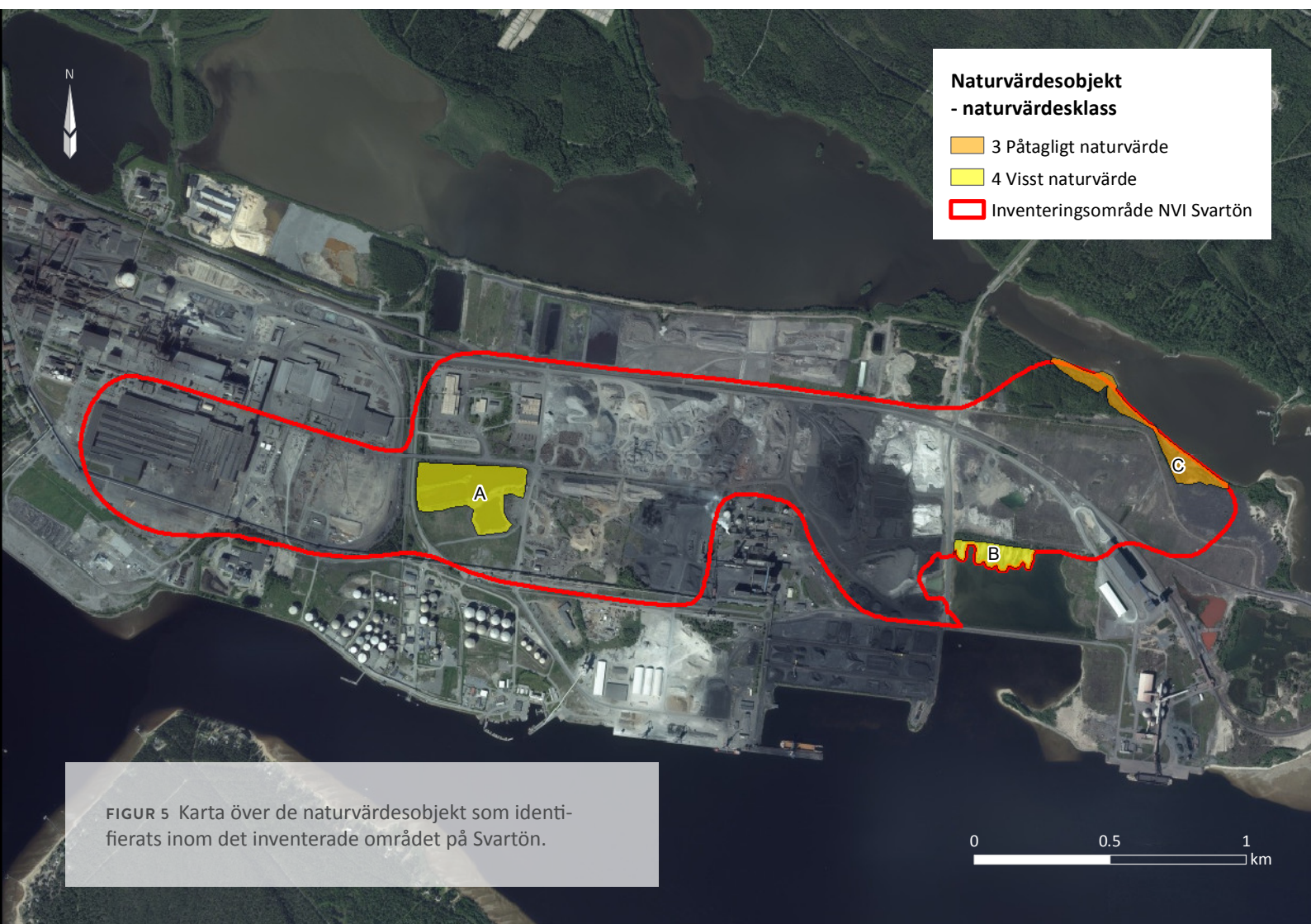
Naturvärdesobjekt

A Industridamm med häckande sjöfåglar (Laxvikenbassängerna)

Beskrivning: Objektet består av två konstgjorda industribassänger för uppsamling av vatten från stålverket innan vidare transport till reningsverk. Bassängerna och omgivande mark är utformade av olika typer av utfyllnadsmaterial, t.ex. slam, sediment och slaggsten. Kring dammarna går högtrafikerade vägar och marken är förorenad från industriverksamhet, bl.a. tidigare oljedestraktionsområde och tipp för hyttslam. Idag står en aktiv tankstation i direkt anslutning till dammarna i öster. Vegetationen på dammvallarna av grus och slagg är sparsam, med inslag av ekorkorn och vit sötväppling. Kring delar av dammarna går en smal strandzon av bladvass och viden med inslag av bredkaveldun, brännässla, mjölkört, besksöta och bredbladiga gräs. Det finns även mindre grupper av lövträd som björk, sälg och hägg. Vid sommarens fågelinventeringen noterades lyckade häckningar av två par grågås, ett par vigg och ett par knipa i dammarna. Vidare observerades en sjungande sävspurv^{NT} (i lövträden nära de tätaste vassruggarna), tre par varnande fiskmå^{NT}, samt födosökande tornseglare^{EN} och ladusvala.

Naturvärdesklass: 4 Visst naturvärde

Motivering: De täta löv- och vassruggarna samt det permanenta vattentillståndet medför möjligheter för en del, mindre störningskänsliga våtmarksfåglar samt enstaka rödlistade tättingar (sävspurv^{NT}) att häcka. Vattensamlingen bidrar också till en ökad insektsproduktion och föda för andra i industriområdet häckande fåglar, t.ex. svalor och tornseglare. Det finns sålunda ett visst art- och biotopvärde. De starka störningarna och den förorenade mark- och vattenmiljön medför dock att objektet inte håller mer än ett visst naturvärde (klass 4).

B Grunda strandmiljöer vid fågelrik damm

Beskrivning: Objektet består av den norra, kraftigt veckade strandzonen av den grunda, från havet avsnörda dammen Skvampen. Utlagt och eroderat fyllningsmaterial av slaggsten och diverse grus och sand har bildat smala, översvämningspåverkade grund, glest beväxta av ung björk och viden. Dessa grund är goda häcknings- och viloplatser för häckande och rastande andfåglar och vadare. Själva dammen Skvampen ligger utanför utredningsområdet för naturvärdesinventeringen men har inventerats på fåglar under sommaren 2020. Vid Skvampen häckar bl.a. grågås, skäggdopping, snatterand, knipa, vigg, rödbena och större strandpipare, och större flockar av svalor, måsar och trutar födosöker över vattnet. Vid fågelinventeringens andra besök 3 juli

observerades bl.a. 12 snatterand (rast), 30 vigg (rast), 17 dvärgmåsb^B (födosök), 10 fisktärna^B (födosök) och en 30-flock med hussvala^{VU} och ladusvala (födosök).

Naturvärdesklass: 4 Visst naturvärde

Motivering: De grunda strandzonerna har ett visst biotopvärde som häcknings- och viloplatser för förekommande våtmarksfåglar och bedöms därmed hålla naturvärdesklass 4. Hela Skvampens damm och havsvik, inklusive naturvärdesobjektet, är planerad att fyllas ut till nytt hamnområde inom ramen för det tillståndsgivna projektet Malmporten, och dess naturvärde kommer inte att bestå (se kapitel Analys och bedömning nedan).

C Lövrik strandmiljö längs Hertsöfjärden

Beskrivning: Smalt bälte översvämningspåverkad strandäng och lövskog längs Hertsöfjärden ("Gräsöreviken"). Bård av buskformig gråal, björk och sälg med påtaglig mängd död ved från självgallring och förekomst av vanligare vedsvampar, t.ex. eldticka. Närmare stranden cirka 10–30 meter bred zon av näringsrik, fuktig till blöt gräsmark med bredbladiga gräs, älggräs, humleblomster, kråklöver, skogskvanne, kabbeleka och sjöfräken. Lokalt täta ruggar av bladvass, bredkaveldun och säv. Närmast strandkanten storblockiga grund med dyg, blottad botten och spår av föroreningar i vattnet. På dybottnarna växer vanligare vattenväxter, t.ex. vattenpest. De blottade, storblockiga grunden och täta vassruggarna är goda fågellokaler för häckande och rastande våtmarksfåglar som gäss, änder och vadare. De lövrika strandskogarna är goda häcknings- och födosökningslokaler för diverse sångare, trastar och hackspettar. Objektet ligger i ett sedan tidigare känt revir av mindre hackspett^{NT}. Under fågelinventeringen observerades revirhävdande sävsparv^{NT}, björktrast^{NT} och rödvingetrast^{NT} i lövskogsbården samt spelande drillsnäppa^{NT} och enkelbeckasin i strandzonerna inom objektet. På närliggande grund i fjärden sågs även födosökande rödbena, grönbenab^B, gluttsnäppa, svartsnäppa^{NT}, större strandpipare samt tofsvipa^{VU}, och flera av arterna bedömdes häcka i närområdet. Över fjärden observerades även födosökande skrântärna^{NT}, fisktärna^B, gråtrut^{VU} och dvärgmåsb^B men ingen av dessa arter bedömdes häcka i direkt anslutning till den aktuella strandzonen.

Naturvärdesklass: 3 Påtagligt naturvärde

FIGUR 6 Övre vänster: Industridamm (Laxvikenbassängerna) med lövträdsbård och förekomst av häckande gäss och änder (naturvärdesobjekt A). Övre höger: Den fågelrika dammen Skvampen. Strandmiljöerna i naturvärdesobjekt B skymtas i borte högra delen av bilden. Till vänster i bild ses SSAB:s koksverk. Nedre vänster: Strand- och lövskogsmiljöer vid Gräsören (naturvärdesobjekt C). Nedre höger: Eldticka på död ved i strandnära lövskog (naturvärdesobjekt C).

Motivering: Den lövrika strandzonen har ett påtagligt biotopvärde knutet till lövrika sumpskogsmiljöer med död ved, näringsrika översvänningszoner och värdefulla grund för rastande och födosökande fåglar. Förekomst av enstaka rödlistade fåglar ger ett visst artvärde, vilket sammantaget medför ett påtagligt naturvärde för objektet.

Skyddad natur och omgivande landskap

Det finns inga sedan tidigare utpekade naturvärden på Svartön, varken skyddade områden eller övriga naturområden med högre värde, t.ex. nyckelbiotoper. De närmaste naturreservaten är belägna på Hertsön i norr, Likskäret i öster och på Sandön i söder, flera kilometer från den planerade anläggningen. Sandön och Likskäret ingår även i riksintresseområden för naturvård enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Det naturskydd enligt 7 kapitlet miljöbalken som berör inventeringsområdet är strandskydd. Strandskyddet är dock upphävt för de delar som är detaljplanlagda, vilket merparten av området är.

ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN OCH FRIDLYSTA ARTER

De regler som anger vilka arter som är fridlysta finns i artskyddsförordningen (2007:845). Artskyddsförordningen införlivar EU:s art- och habitatdirektiv samt fågeldirektiv i svensk lagstiftning.

Alla växt- och djurarter som är betecknade med bokstaven N eller n i förordningens bilaga 1, samt alla växt- och djurarter i bilaga 2 är fridlysta. Dessutom är alla vilda fågelarter fridlysta.

För växtarter innebär fridlysningen att man inte får plocka, gräva upp eller på annat sätt ta bort eller skada de fridlysta växterna. För djurarter innebär fridlysningen att man inte får döda, skada eller fånga de fridlysta djuren. Fridlysningen av fåglar gäller även deras ägg och bon. De fridlysta djurarterna i bilaga 1 har även ett starkare skydd som innebär att man inte får störa djuren, eller skada deras fortplantningsområden eller viloplatser.

FÅGLAR

Även om alla vilda fågelarter är fridlysta prioriteras i den här rapporten fågelarter som markerats med B i artskyddsförordningens bilaga 1 samt de som är upptagna på den nationella rödlistan. Detta är i linje med Naturvårdsverkets handbok för Artskyddsförordningen.

RÖDLISTAN

Rödlistan är en redovisning av arters relativa risk att dö ut från det område som rödlistan avser, i vårt fall Sverige. Även vanliga arter kan bli rödlistade om deras populationer befinner sig i kraftig minskning.

Rödlistan är uppdelad i sex olika kategorier: kunskapsbrist (DD), nationellt utdöd (RE), nära hotad (NT), sårbar (VU), starkt hotad (EN) och akut hotad (CR). Arter i de tre sistnämnda kategorierna kallas för hotade arter.

Den svenska rödlistan tas fram av Artdatabanken enligt internationella kriterier och revideras regelbundet. Den senaste rödlistan publicerades 2020.

Rödlistan innebär i sig inget juridiskt skydd. Däremot är listan ett viktigt hjälpmedel för att göra naturvårdsprioriteringar, i arbetet med att nå Sveriges miljömål, däribland Ett rikt växt och djurliv.

FÅGLAR

I det här kapitlet beskrivs resultatet av revirkarteringen av fåglar. Fokus ligger på rödlistade arter (betecknas med NT, VU, EN och CR) och arter upptagna i fågeldirektivets bilaga 1 (betecknas med B). Vidare ges en översikt av i övrigt förekommande häckande och rastande fåglar i inventeringsområdet och dess närområde.

Revirkarteringen av fåglar utfördes i ett område som omfattar utredningsområdet samt omgivande kustnära landområden (figur 7). Nedan beskrivs resultatet från inventeringen, uppdelat efter olika artgrupper av fåglar.

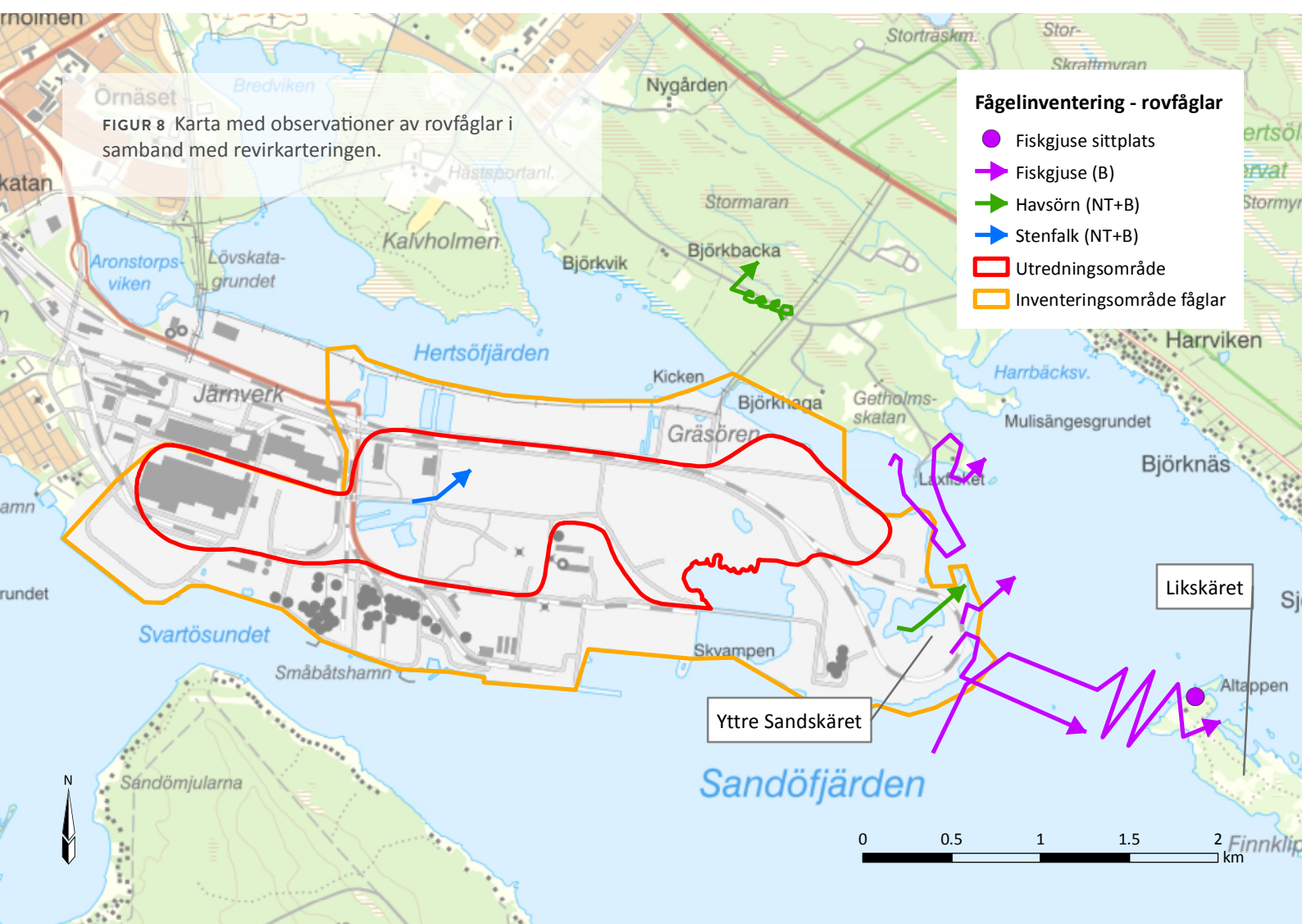

Rovfåglar

Det finns inga sedan tidigare kända häckningsplatser för rovfåglar i det inventerade området på Svartön och det gjordes inga observationer under inventeringen som indikerar någon aktuell häckningsplats.

I samband med inventeringen observerades födosökande individer av fiskgjuse^B och havsörn^{NT} i kustområdet norr och öster om utredningsområdet samt en förbifflygande stenfalk^{NT} i utredningsområdet (figur 8). Födosökande fiskgjusar, ensamma eller i par, observerades vid samtliga tillfällen i kustbandet kring Yttre Sandskäret, och vid flera tillfällen sågs de dyka efter fisk i de grunda, strandnära områdena. Vid ett tillfälle sågs en fiskgjuse spelflyga under en längre tid i området mellan Yttre Sandskäret och Likskäret innan den

försvann mot nordost (figur 8). Vid ett annat tillfälle sågs en fiskgjuse sitta i en trädtopp på Likskärets västra udde (Altappen), innan den försvann på låg höjd på skärets södra sida.

Två observationer av födosökande havsörnar gjordes under inventeringen (figur 8). En adult havsörn med fisk i klorna sågs ta höjd över Hertsölandet innan den flög vidare norrut. En annan adult havsörn sågs födosöka över de fågelrika LKAB-dammarna på Yttre Sandskäret, innan den också flög vidare norrut.

De närmast kända häckningsplatserna av havsörn och fiskgjuse ligger flera kilometer från utredningsområdet och är omgärdade av sekretess. Enligt den lokala havsörnsgruppen är kustområdena kring Svartön inte det födosökningsområde som i första hand används av havsörnarna i det närmaste reviret (Berth-Ove Lindström, muntligen 2020).

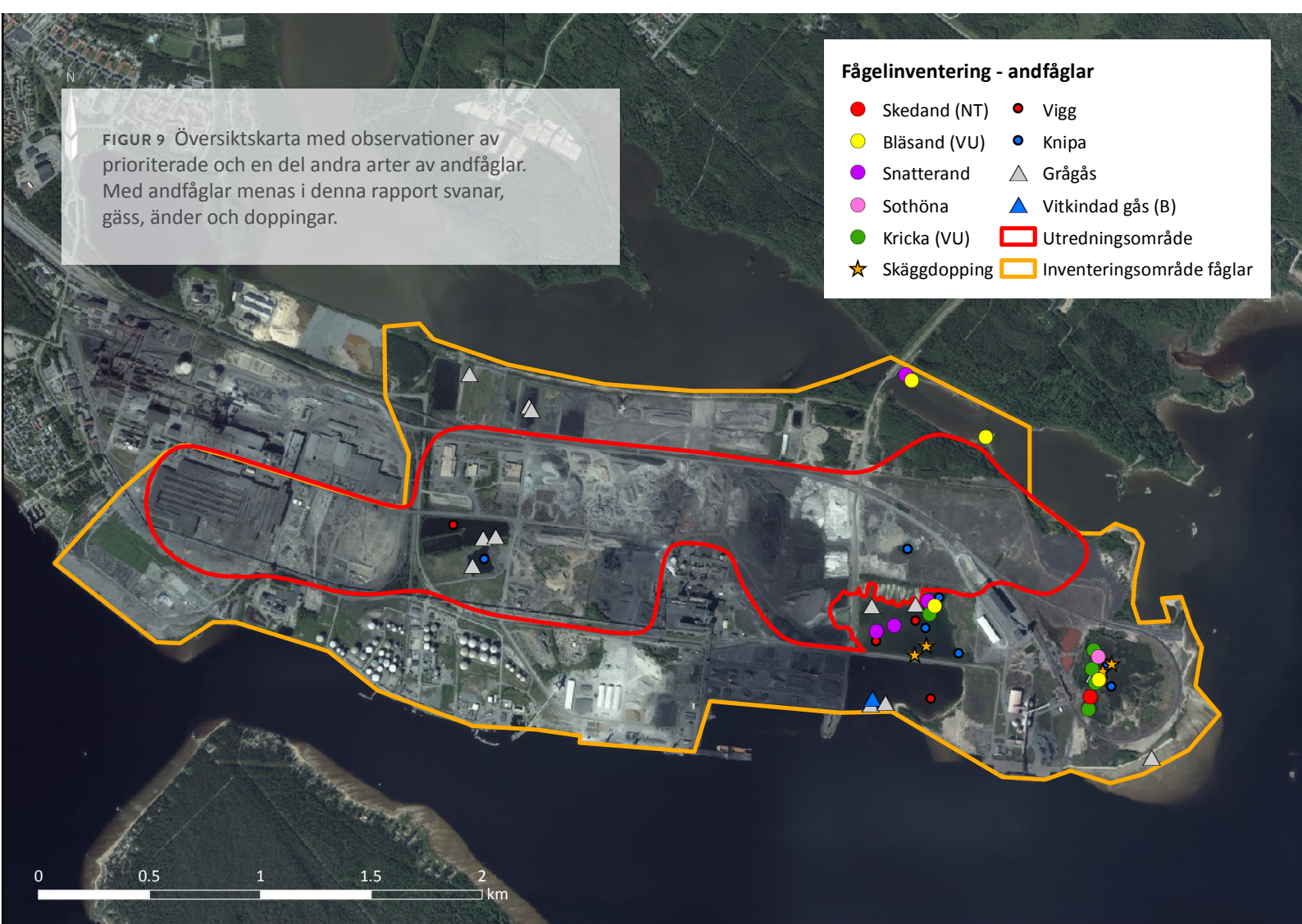
Andfåglar

I själva utredningsområdet finns endast två lokaler med förekomst av andfåglar, i den här rapporten ett samlingsnamn för svanar, gäss, änder och doppingar. En större industridamm öster om SSAB:s stålverk (Laxvikenbassängerna) samt en mindre damm nära kalkstensupplaget norr om Skvampen (figur 7). Det visade sig inte finnas några i artskyddssammanhang prioriterade andfågelarter i dessa dammar vid inventeringen. I Laxvikenbassängerna häckade två par grågås (sex respektive fyra ungar i juni), ett par vigg (fem ungar i juli) och ett par knipa (åtta ungar i juli). I den lilla, östra dammen observerades en ensam kniphona men dammen bedöms inte vara någon häckningslokal för andfåglar.

I de kustnära dammarna och strandområdena utanför utredningsområdet finns flera goda häcknings- och rastlokaler för andfåglar. De två viktigaste bedöms vara LKAB-dammarna på Yttre Sandskäret samt Skvampens damm och havsvik (figur 7 och 9).

Vid LKAB-dammarna häckade vid besöket i början av juli bl.a. skedand^{NT} (ett par med åtta ungar), kricka^{VU} (minst ett par med fyra ungar), sothöna (två par med minst en unge), skäggdopping (ett par, på bo), knipa (minst två par med sex respektive fyra ungar) samt flera par vigg och gräsand (figur 9). Lokalens skyddade läge, innanför järnvägsrundeln och omgiven av skogsriåder, lockar även större grupper av rastande och ruggande andfåglar. Vid

besöket i början av juli observerades bl.a. flockar av rastande/ruggande grågäss (ca 55-60 ex), kricka^{VU} (ca 60 ex), bläsand^{VU} (ca 20 ex), snatterand (12 ex), vigg (5-10 ex) och gräsand (minst 20 ex). Det kan inte uteslutas att det även fanns enstaka lokalt häckande par i dessa grupper. Bedömda antal häckande och rastande andfåglar är sannolikt en underskattning på grund av svårigheterna att överblicka hela dammområdet. I strandområdena på Yttre Sandskäret, utanför järnvägsrundeln vid LKAB-dammarna, observerades även ett par småskrake, ett par kanadagås och ett par grågås i lämpliga häckningsmiljöer vid besöket i juni. Utöver ovan nämnda arter finns även tidigare rapporter om häckande gravand^{NT} från Yttre Sandskäret, från 1996 och 1997 (ArtDatabanken 2020).

Skvampen (dammen och havsviken) är i första hand en god rast- och ruggningslokal för andfåglar, men i dammen (norr om vägöverfarten) observerades även häckande par av grågås (2 par med fyra respektive en unge), skäggdopping (ett par på bo i södra delen, nära vägöverfarten), snatterand (ett sannolikt häckande par), vigg (ett par med en unge) och knipa (två par med fem respektive tre ungar) (figur 9). Vidare observerades grupper av snatterand (8 ex i juni och 12 i juli), vigg (30 ex i juli), knipa (8 ex i juni), kricka^{VU} (4 ex i juni), bläsand^{VU} (3 ex i juni) och småskrake (3 ex i juli).

Vidare observerades såväl vid besöket i mitten av juni som i början av juli en större flock på över 200 rastande grågäss samt en vitkindad gås^B i havsviken söder om vägöverfarten vid Skvampen. I vikens östra strandkant samt på närliggande gräshed fanns stora mängder gåsfjädrar och spillning, och lokalen är sannolikt en större ruggningsplats för grågäss. I havsviken observerades även en del födosökande storskrake, småskrake och vigg samt ett par storskarv.

I Hyttslambassängerna observerades två par häckande grågås med tre respektive fyra ungar vid besöket i juli (figur 9). Inga övriga andfåglar observerades i någon av de två för tillfället aktiva och vattenfyllda bassängerna.

I Gräsörenviken observerades ett par kanadagås med två ungar samt ett par snatterand och åtta bläsänder^{VU} i lämplig häckningsmiljö vid besöket i juni (figur 9). Gräsörenviken är välbesökt av fågelskådare och det finns ett flertal rapporter av utpekade andfåglar under häckningstid från rapportlokalen Gräsörenbron. Utöver bläsand^{VU} har bland annat följande arter noterats: årtä^{EN} (maj 2006) brunand^{EN} (april 2019), gravand^{NT} (maj 2017 och 2018), skedand^{NT} (maj 2018 och 2020), salskrake^B (april 2019), kricka^{VU}, sångsvan^B och trana^B (ArtDatabanken 2020).

Vadare

Den mest skyddsvärda vadaren som häckar på Svartön är storspov^{EN} (figur 10). Fem revirhävdande par observerades vid inventeringen varav ett par i utredningsområdet, på gräsmarkerna söder om Laxvikenbassängerna (SSAB:s industriområde). De övriga fyra paren häckar på kustnära gräsängar och sandhedar vid Hyttslambassängerna, Gräsören, Yttre Sandskäret respektive Svartö (nordväst om Hybrits pilotanläggning) (figur 10). Häckande storspov har även tidigare rapporterats från Svartön, bland annat ett

par vid Hyttslambassängerna 2015 och ett par vid Yttre Sandskäret 2018 (ArtDatabanken 2020). Det finns dock inga tidigare rapporter av häckningar i utredningsområdet.

De tre andra rödlistade vadarna som häckar på Svartön är tofsvipa^{VU}, drillsnäppa^{NT} och strandskata^{NT} (figur 10). Tofsvipa observerades med två till tre par vid Hyttslambassängerna (nära Hertsöfjärden) och två par i strandkanterna nära öster om Gräsörenbron. Drillsnäppa observerades med tre par, varav ett par vid Gräsörenbron, ett par i södra strandkanten öster om Gräsörenbron (vid utredningsområdesgränsen) och ett par i LKAB-dammarna på Yttre Sandskäret. Ett häckande par drillsnäppa har även tidigare observerats vid Hyttslambassängerna (juli 2006, ArtDatabanken 2020). Strandskata observerades häcka med två par, ett vid Hyttslambassängerna och ett vid Yttre

Sandskåret. Det finns även en tidigare rapport av häckande strandskata från vid Svartö/Uddebo avloppsreningsverk från 2007 (ArtDatabanken 2020).

Den i fågeldirektivet utpekade grönnenan^B förekommer främst som rastande längs kusterna och vid dammarna i området, men enstaka par bedömdes sannolikt vara stationära häckfåglar, ett par kring Gräsörenbron och ett par vid LKAB-dammarna på Yttre Sandskåret (figur 10).

Övriga, ej utpekade, vadare som häckar längs kuster och vid dammar på Svartön, är mindre strandpipare (1 par, Yttre Sandskåret), större strandpipare (7-8 par), rödbena (5 par) och enkelbeckasin (2 par) (ej på karta). Samtliga observationer gjordes utanför utredningsområdet, med undantag av en spelande enkelbeckasin över strandskogen öster om Gräsören.

Vid inventeringen observerades även mindre flockar av rastande brushane^{VU} (LKAB-dammarna), svartnäppa^{NT} (LKAB-dammarna och Gräsöreviken), mosnäppa (Hyttlambassängerna) och gluttsnäppa (flertal lokaler) (figur 10). Även en större flock på knappt 20 individer av gluttsnäppa sågs rasta vid LKAB-dammarna vid besöket i början av juli (figur 14).

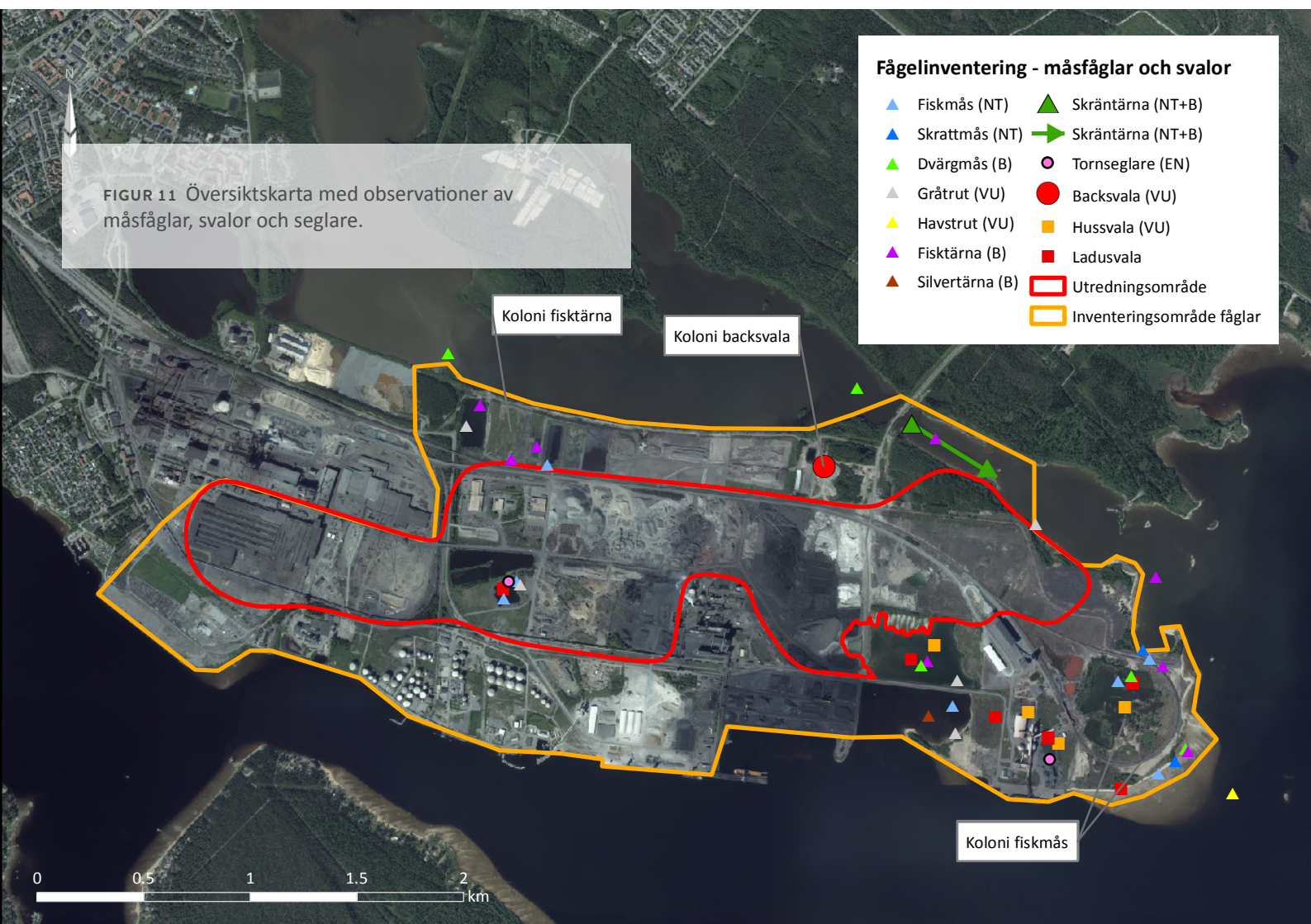
Måsfåglar, svalor och seglare

Fiskmåsar^{NT} är den talrikaste måsfågeln på Svartön och bedöms häcka på flera lokaler, såväl i mindre och större kolonier. Den största kolonin är belägen på Yttre Sandskåret, med sannolika häckningsplatser såväl innanför som utanför järnvägsrundeln vid LKAB-dammarna (figur 11). Vid besöket i mitten av juni observerades ca 40 st varnande fiskmåsar (merparten adulta) i strandkanten söder om järnvägen och ytterligare ett 10-tal adulta fiskmåsar sågs över dammarna innanför järnvägsrundeln. Vid besöket i början av juli sågs ett 20-tal adulta fiskmåsar över dammarna innanför järnvägen, och biotopen bedöms mycket lämplig för häckning. Det finns sannolikt även en mindre häckningsplats inne i utredningsområdet, vid Laxvikenbassängerna nära stålverket. Här varnade åtta adulta fiskmåsar i mitten av juni och sex i början av juli. Enstaka par kan även tänkas häcka vid Hyttlambassängerna. Här observerades fyra varnande adulta fiskmåsar i anslutning till en fisktärnekoloni vid besöket i början av juli.

Gråtrut^{VU} häckar sannolikt med flera par på Svartön. Enstaka par observerades vid Skvampen, Hyttlambassängerna och Gräsöreviken under första besöket i juni (figur 11). Då sågs även sex gråtrutar över Laxvikenbassänger-

na inne i utredningsområdet, men de bedömdes inte häcka på lokalen. Det finns sedan tidigare kända häckningar av gråtrut i enstaka par från Lövska-tagrundet, Gräsörenbron samt från en liten ö ute i Hertsöfjärden (ArtDatabanken 2020).

Det verkar inte finnas någon aktiv, större koloni av skrattnås^{NT} på Svartön och endast få observationer gjordes, främst kring Yttre Sandskäret (figur 11). Här sågs bland annat ett varnande par vid havsviken norr om LKAB-dammarna och ytterligare enstaka födosökande individer vid sandrevlarna sydost om dammarna. Det finns inga rapporterade skrattnåskolonier från området men flockar på 10–25 individer ses vissa år från Gräsörenbron under april och maj månad och arten häckar sannolikt i mindre antal vid Yttre Sandskäret (ArtDatabanken 2020).

Endast en observation av havstrut^{VU} gjordes vid inventeringen, på ett skär utanför Yttre Sandskäret. Arten har sedan tidigare observerats häcka med 1-2 par i Gräsöreviken, bl.a. på skären vid Laxfisket på norra sidan viken (ArtDatabanken 2020).

Det finns ingen sedan tidigare känd koloni av dvärgmåsb^B i inventeringsområdet på Svartön och ingen koloni kunde heller identifieras under årets inventering. Större och mindre grupper av dvärgmåsb sågs dock födosöka i kustbandet kring Svartön vid besöket i mitten av juni, bl.a. vid Skvampen (17 ex), östra Hertsöfjärden (12 ex) och Yttre Sandskäret (4 ex). Den enda rapporterade häckningsplatsen i närområdet ligger vid malmkajen (väster om Svartöstanen (juni 2019) (ArtDatabanken 2020).

Fisktärnab^B bedöms ha en mindre koloni på gräsängarna vid Hyttslambasängerna, norr om utredningsområdet (figur 11). Här varnade 7-8 individer kraftigt, samt gjorde utfall mot inventeraren, vid besöket i början av juli. Enstaka par bedöms också häcka på Yttre Sandskäret, där de varnade vid besöket i juni. Födosökande fisktärnor sågs företrädesvis kring Yttre Sandskäret, Gräsöreviken samt Skvampen. En flock på 10 fisktärnor sågs bland annat över Skvampendammen vid besöket i juli. Det finns även en äldre rapport av häckande fisktärna på Yttre Sandskäret, från juni 2008 (18 individer, ruvande) (ArtDatabanken 2020).

Ett par skräntärna^{NT} sågs vid inventeringen i juni födosöka i Gräsöreviken, nära bron. Paret flög sedan österut mot havet. Det gjordes inga observationer som indikerar att arten häckar inom inventeringsområdet. Observationer av enstaka par skräntärna under häckningssäsong har gjorts kring Gräsören även tidigare (ArtDatabanken 2020), men det finns inga bekräftade häckningsplatser i området.

Silvertärnab^B observerades endast i mindre antal under inventeringen. Den största kända kolonin av silvertärna i närområdet finns vid malmkajen väster om Svartöstanen. Här observerades upp till 45 silvertärnor under häckningstid 2020 (ArtDatabanken 2020). Det finns även tidigare rapporter om häckande silvertärna i inventeringsområdet, bland annat från Yttre Sandskäret (12 ex ruvande, juni 2008) och Gräsören (okänd lokal, 45 ex, bo med ägg, juni 2003).

Födosökande tornseglare^{EN} observerades vid ett par tillfällen under inventeringen, bl.a. över LKAB:s hamnområde på Yttre Sandskäret (10 ex) och vid Laxvikenbassängerna i västra delen av utredningsområdet (2 ex) (figur 11). Det kan inte uteslutas att arten häckar i mindre antal, t.ex. på byggnaderna i LKAB:s hamnområde. Större häckningsplatser för arten finns annars bara rapporterade från tätortsområdena norr om Hertsöfjärden (ArtDatabanken 2020).

Det finns en ny koloni av backsva^{VU} med ca 40 bohål i ett sandupplag/jordtipp nära reningsdammarna (Lakvattenbassängen och Koksverksbassängen) på Gräsören (norr om utredningsområdet) (figur 11). Här sågs ett 20-tal backsva^{VU} flyga in och ut ur bona under inventeringen i juni. Svalorna flög företrädesvis till och från Gräsöreviken/Hertsöfjärden. Det finns även en rapport från 2008 av en mindre koloni på Yttre Sandskäret, med 10 observerade backsva^{VU} vid tidpunkten (ArtDatabanken 2020).

Födosökande hussva^{VU} och ladusva^{VU} observerades i första hand över dammar och öppna gräsmarker vid Skvampen och Yttre Sandskäret, bl.a. en flock på 30 sva^{VU} (ca 20 ladusva^{VU} och 10 hussva^{VU}) över Skvampens damnområde och 14 sva^{VU} (10 ladusva^{VU} och 4 hussva^{VU}) vid LKAB:s hamnområde (figur 11). Båda arterna häckar sannolikt i hamnområdet, på respektive i byggnader, under bryggor eller andra tillgängliga platser. Enstaka ladusva^{VU} sågs även födosöka över Laxvikenbassängerna i västra delen av utredningsområdet.

Övriga fågelarter

Vad gäller övriga fågelarter i form av tättingar, hackspettar och kråkfåglar så observerades inga sällsynta eller hotade arter vid inventeringen, men åtta arter som har kategori nära hotad (NT) i den senaste rödlistan (figur 12, kråka^{NT} ej på karta).

Sävsp^{NT} har en stark lokal population och förekommer så gott som vid samtliga förekommande dammar och kustnära lövskogar (figur 12). Tre revirhävande hanar hördes inom utredningsområdet och ytterligare åtta i övriga inventeringsområdet.

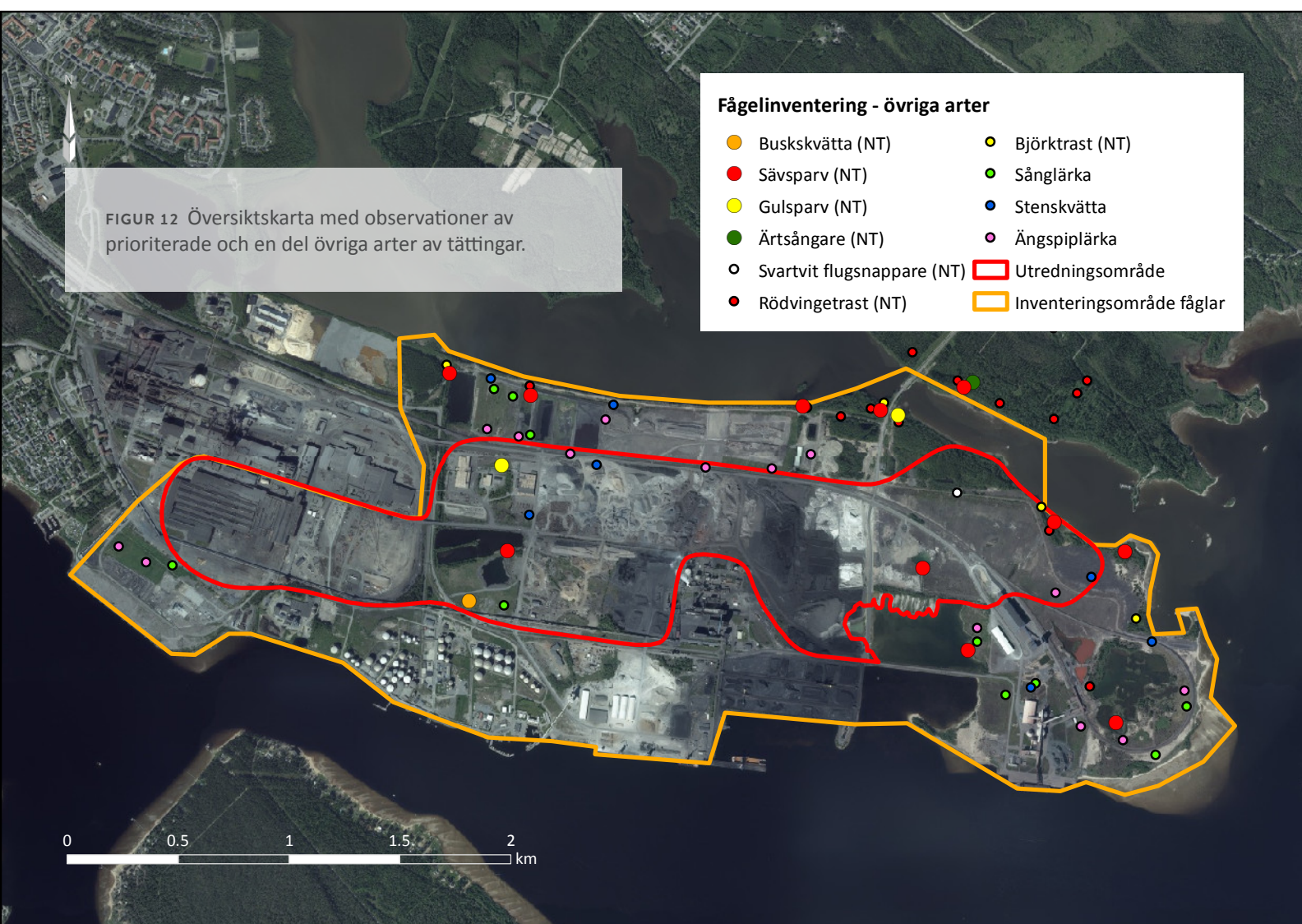
Buskskvätta^{NT} förekommer sällsynt. Ett par observerades i lämplig häckningsmiljö, på gräsmarken söder om Laxvikenbassängerna i västra delen av utredningsområdet (figur 12). En sjungande hane har sedan tidigare också

rapporterats från Uddebohamnen, söder om utredningsområdet (2016, Art-Databanken 2020).

Gulspurv^{NT} förekommer sparsamt i inventeringsområdet. En sjungande hane hördes från en lövträdsdunge vid SSAB:s serviceverkstad i västra utredningsområdet och ytterligare från ett skogsbryn nära Gräsörenbron (figur 12).

Gulspurv finns sedan tidigare rapporterad från ytterligare ett par kustnära lokaler i inventeringsområdet, utanför utredningsområdet.

Ärtsångare^{NT} observerades inte i utredningsområdet men är i övrigt vanlig i de lövrika, kustnära barrskogarna. Ett flertal ärtsångare hördes sjunga från Hertsölandet, norr om Hertsöfjärden, vid inventeringen. Vidare finns sedan

tidigare även rapporter av ärtsångare från strandnära lövskogar på Svartön (ArtDatabanken 2020).

Av övriga rödlistade, men vanliga, arter förekommer svartvit flugsnappare^{NT}, rödvingetrast^{NT} och björktrast^{NT} och kråka^{NT} sparsamt i utredningsområdet och mer talrikt i omgivande tätortsnära skogslandskap.

Av tidigare rödlistade fågelarter som gynnas av de stora, öppna gräshedarna och ruderatmarkerna på Svartön kan nämnas sånglärka, stenskvätta och ängspiplärka (figur 12). Sånglärka (rödlistad 2005-2020) förekommer med ett 10-tal revir i inventeringsområdet, varav ett på gräsmarken söder om Laxvikenbassängerna i utredningsområdet. Stenskvätta (rödlistad 2005-2010) är en art som är okänslig för störning och gärna häckar under takpannor eller i stenrösen, varför den ofta ses vid lantbruk och industrier. Vid inventeringen observerades sju revir, varav tre i utredningsområdet. Precis som de övriga två arterna missgynnas ängspiplärkan (rödlistad 2015-2020) av igenväxning men förekommer talrikt på de öppna industrimarkerna på Svartön. Hela 13–14 revir observerades vid inventeringen, varav fyra i utredningsområdet.

Utöver de observerade arterna vid årets inventering finns rapporter av ett antal övriga utpekade fågelarter i eller i direkt anslutning till inventeringsområdet.

Den akut hotade vittryggiga hackspetten^{CR} förekommer sällsynt och sporadiskt i Luleås kustområde och är i dagsläget ingen regelbunden häckfågel. Under senare år har dock antalet fynd ökat, i samband med större inflog från Finland, och det finns en bekräftad häckning i skärgården inte alltför långt från Svartön (Berth-Ove Lindström muntligen 2020, sekretessbelagd lokal). Vidare finns enstaka rapporter av vittryggig hackspett från de lövrika, strandnära skogarna kring Hertsöfjärden, norr om Svartön (ArtDatabanken 2020). Här har kommunen under senare år också utfört skogsskötselåtgärder för att specifikt gynna den vittryggiga hackspetten, bland annat genom gallring av gran och ringbarkning av lövträd.

Ett par mindre hackspett^{NT} har ett känt revir som omfattar de lövrika strandskogarna vid Gräsöreviken och arten hörs ofta trumma från såväl norra som södra sidan av Gräsörenbron (ArtDatabanken 2020).

Ett par törnskata^B häckade under 2013-2014 i området kring Uddebohamnen på södra Svartön och rapporterades även från de öppna "stäppområde-

na" väster om Skvampen i södra utredningsområdet. Vidare hörs sjungande rosenfink^{NT} vissa år från Gräsörenbron och från området kring Hyttslambas-sängerna (ArtDatabanken 2020).

Rastande fåglar

Kustområdena kring Svartön lockar till sig större flockar av rastande gäss, änder och måsfåglar under våren och hösten. De största flockarna har rapporterats från Hertsöfjärden och Lövskatagrundet, norr om Svartön. Här kan man vissa vårar se flockar på flera hundra och upp mot tusen skrattmåsar^{NT}, gråtrutar^{NT}, fiskmåsar^{NT} och dvärgmåsar^B och vissa höstar flockar på över 500 bläsänder^{VU} och storskrakar (Artportalen 2020). Större flockar på flera hundra grågäss, änder och måsfåglar har även rapporterats från Gräsörenbron som förbinder Svartön med Hertsölandet i norr. Även kustområdena kring Yttre Sandskäret lockar till sig en hel del rastande fåglar, om än i något mindre numerär jämfört med Hertsöfjärden och dess vikar. Det finns bland annat enstaka rapporter om höstflockar på 200–400 storskrake och sommarflockar om 50–100 grågäss från Yttre Sandskäret. Det har också rapporterats flockar på 10–30 rastande myrspovar^{VU} och 10–20 rastande skrântärnor^{NT} på Yttre Sandskäret. Flera rapporter av rastande fåglar på Yttre Sandskäret kan också vara av fåglar som setts vid Skvampens damm och havsvik, vilken ingår i samma rapportlokal som Yttre Sandskäret. Att Skvampen även under sommaren kan samla större flockar av rastande och födosökande gäss, änder, måsfåglar och svalor bekräftades under årets inventering.

Sammanställning av värdefulla fågellokaler

Inom inventeringsområdet för fåglar på Svartön utmärkte sig åtta lokaler med avseende på förekommande fågelfauna (figur 13). Lokalerna graderades från visst till högt värde för fågellivet. Merparten av fågellokalerna är belägna utanför eller i utkanten av utredningsområdet och de viktigaste lokalerna är belägna vid Svartöns östra kustområden.

1. Yttre Sandskäret (högt värde). Den mest värdefulla fågellokalen med skyddade dammar, våtmarker och sandhedar innanför LKAB:s järnvägsrundel (figur 14, övre vänster och höger) samt sandstränder, stora sandgrund, gräshedar och små grunda vikar längs skärets östra kustremsa. På lokalen observerades ett stort antal häckande, rastande och födosökande gäss, änder, vadare, måsfåglar och svalor, bland annat häckande storspov^{EN}, skedand^{NT}, skäggdopping och fiskmås^{NT} (större koloni). Vidare observerades grupper av rastande svartsnäppa^{NT} och brushane^{VU}, födosökande tornseglare^{EN} samt större flockar av ruggande grågäss, bläsand^{VU} och kricka^{VU}. Skäret och de kustnära vattnen lockar även till sig födosökande havsörnar^{NT} och fiskgjusar^B från närbelägna revir och är erkänt goda rastlokaler under vår och höst.

2. Skvampen (påtagligt värde). Större damm och havsvik rik på häckande och rastande andfåglar samt födosökande måsfåglar och svalor (figur 6, övre höger). Här häckar bland annat grågås, skäggdopping och snatterand och i havsviken söder om vägbron sågs en större flock på över 200 rastande/ruggande grågäss.

3. Gräsörenviken (påtagligt värde). Lövrika strandmiljöer med steniga grund. Viken är en erkänt bra lokal för häckande, rastande och födosökande änder, vadare och måsfåglar (figur 6, nedre vänster). Här observerades bland annat häckande bläsand^{VU}, snatterand, tofsvipa^{NT}, drillsnäppa^{NT}, grönbena^B och flera par sävspärr^{NT} vid inventeringen. Vidare sågs rastande svartsnäppa^{NT}, ett par födosökande skräntärna^{NT} samt en större flock födosökande dvärgmås^B i viken. De lövrika strandskogarna kring Gräsörenviken ingår också i ett sedan tidigare känt revir av mindre hackspett^{NT} och enstaka observationer av vittryggig hackspett har gjorts i närliggande lövskogar.

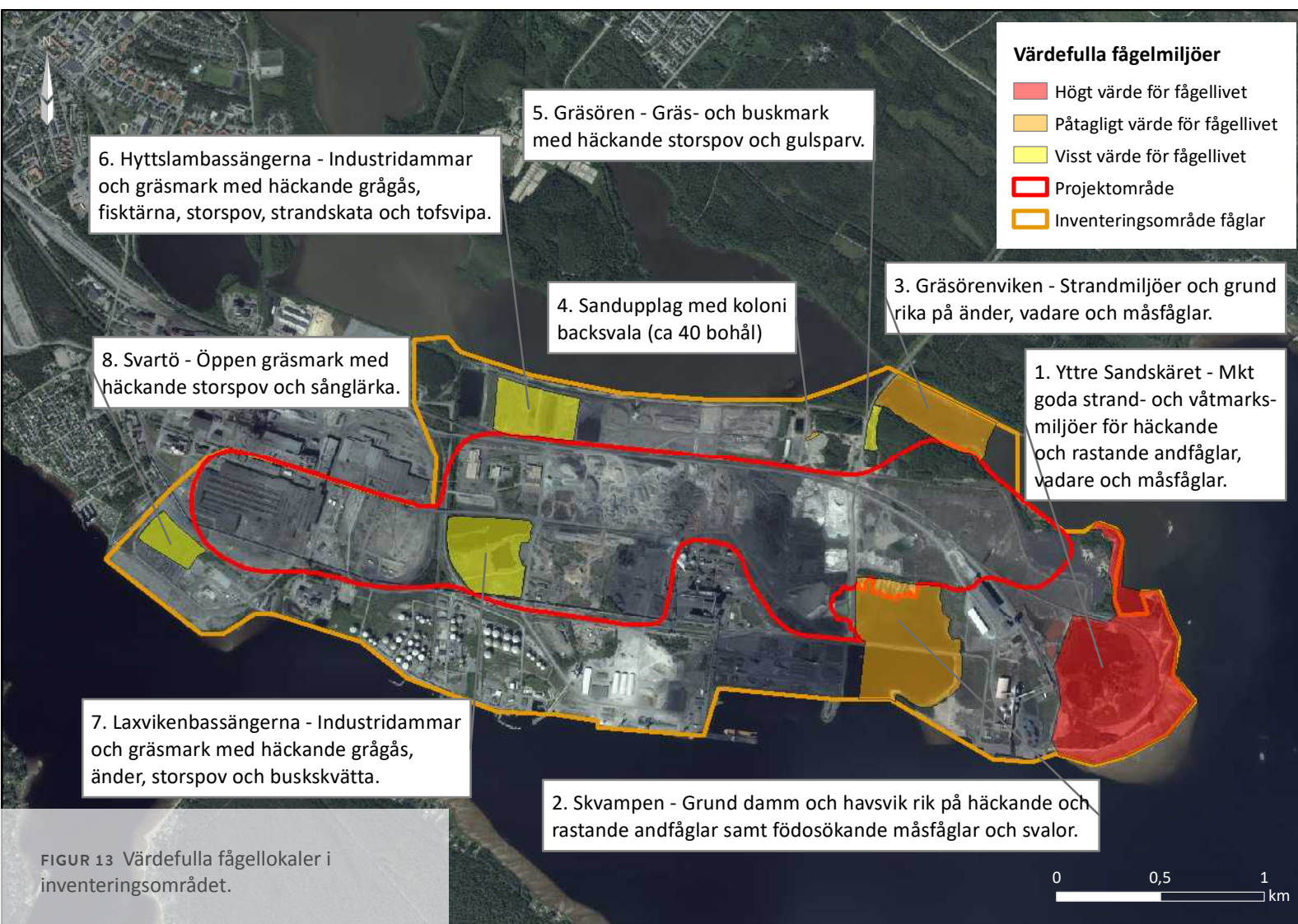
4. Backsvalekoloni (påtagligt värde). I ett sandupplag på Gräsören finns en nyetablerad, större koloni av backsvala^{VU} med ca 40 bohål. Här sågs

ett 20-tal backsvalar flyga med mat till ungar under inventeringen, företrädesvis mellan kolonin och Gräsöreviken i norr.

5. Gräsören (visst värde). Mindre parti igenväxande gräs- och buskmark med häckning av storspov^{EN} och gulsparv^{NT}.

6. Hyttslambassängerna (visst värde). Höjd nära Hertsöfjärden med vattenfyllda (i drift) och uttorkade (i deponifas) industridammar samt öppna gräsmarker. Här finns en bland annat en koloni av fisktärna^B samt häckande grågås, storspov^{EN}, strandskata^{NT}, tofsvipa^{VU}, rödbena, sävsparv^{NT} och sånglärka. Vidare sågs en mindre flock rastande mosnäppa på lokalen.

7. Laxvikenbassängerna (visst värde). Två i industriområdet centralt belägna dammar med häckande grågås, vigg, knipa och sävsparv^{NT}. På den

öppna gräsmarken söder om dammarna häckade också ett par storspov^{EN} och ett par buskskvätta^{NT} vid inventeringen (figur 14, nedre höger).

8. Svartö (nära Hybrits pilotanläggning) (visst värde). Öppen gräsäng och ruderatmark mellan SSAB:s stålverk och Hybrits nya pilotanläggning (figur 14, nedre vänster). På lokalen häckade ett par storspov^{EN} samt sånglärka och ängsbiplärka vid inventeringen.

FIGUR 14 Övre vänster: Vy över de grunda, fågelrika LKAB-dammarna innanför järnvägsrundeln på Yttre Sandskäret. Övre höger: Flock rastande glattsnäppor i strandkant vid LKAB-dammarna. Nedre vänster: Hybrits pilotanläggning med omgivande gräsmarker, häckningsplats för bland annat storspov^{EN}. Nedre höger: Varnande storspov^{EN} på ruderatmark söder om Laxvikenbassängerna i utredningsområdet.

FRIDLYSTA ARTER

I det här kapitlet beskrivs förekomst av fridlysta arter i inventeringsområdet.

Alla fåglar omfattas av artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser men rödlistade fåglar och fåglar utpekade i EU:s fågeldirektiv (beteckning B i artskyddsförordningen) anses prioriterade i artskyddssammanhang (se vidare i faktaruta sidan 16).

Av de fågelarter som ska prioriteras i artskyddssammanhang bedöms följande arter häcka i utredningsområdet: storspov^{EN}, drillsnäppa^{NT}, fiskmå^{NT}, rödvingetrast^{NT}, björktrast^{NT}, buskskvätta^{NT}, sävsparv^{NT}, gulsparr^{NT}, ärtsångare^{NT}, svartvit flugsnappare^{NT} och kråka^{NT}.

Utöver ovan nämnda bedöms följande prioriterade arter häcka i övriga delar av inventeringsområdet för fåglar på Svartön: sångsvan^B, skedand^{NT}, bläsand^{VU}, kricka^{VU}, tofsvipa^{VU}, strandskata^{NT}, grönbena^B, gråtrut^{VU}, havstrut^{VU}, skratmå^{NT}, silvertärna^B, fisktärna^B, tornseglare^{EN}, backsvala^{VU}, hussvala^{VU} och rosenfink^{NT}. Även trana^B, årtä^{EN}, brunand^{EN}, gravand^{NT}, dvärgmå^B, skräntärna^{NT} och mindre hackspett^{NT} kan tänkas häcka sällsynt i kustbandet vid Yttre Sandskäret eller Gräsöreviken, och törnskata^B på de öppna sand- och grushedarna på östra Svartön.

Samtliga fladdermusarter är fridlysta i Sverige. Av Sveriges 19 fladdermusarter är det endast nordfladdermus^{NT} som förekommer allmänt i Norrbotten (De Jong mfl 2020). Nordfladdermus är den art i Sverige med störst utbredningsområde och en av landets vanligaste arter. Det finns inga rapporter av fladdermus från Svartön, och av förekommande rapporter av fladdermöss från omgivande kustlandskap är med enstaka undantag alla av nordfladdermus (ArtDatabanken 2020). Utredningsområdet, med i huvudsak öppna, trädlösa ytor, bedöms inte hysa några attraktiva miljöer för fladdermöss och förekomsten bedöms vara låg. Viss förekomst av födosökande fladdermöss bedöms dock kunna förekomma, företrädesvis över vattnet och i lövrika strandzoner längs Hertsöfjärden och kring Gräsören.

En till två födosökande uttrar^{NT} har rapporterats från Gräsörenområdet varje vinter sedan 2015 och arten bedöms ha ett revir i Hertsöfjärden (Art-

Databanken 2020). Utter har stora hemområden, ca 30 och 45 km strandlängd för hona respektive hane, och det finns inga rapporter om var uttrarna har sina föryngringsplatser (gryt) inom reviret.

Utredningsområdet hyser inga särskilt attraktiva miljöer för grod- eller kräldjur, då förekommande vattensamlingar är starkt påverkade, och inga arter observerades vid inventeringarna. Vanlig groda finns rapporterad från Gräsörenbron (4 spelande individer, maj 2018, ArtDatabanken 2020) och förekommer sannolikt i strandmiljöerna på Svartösidan av Gräsöreviken, i nordostligaste delen av utredningsområdet.

Den enda fridlysta växt som hittades i utredningsområdet vid naturvärdesinventeringen är revlumner, vilken växer på ett flertal lokaler i den unga, lövrika igenväxningsskogen på Gräsören i nordöstra utredningsområdet. Revlumner är inte rödlistad och mycket vanlig i olika typer av skogsmiljöer i Sverige, bland annat i utdikade igenväxningsskogar på torvmark. Även den fridlysta blåsippa finns rapporterad från enstaka lokal nära bebyggelse i hamnområdet söder om utredningsområdet.

Vidare finns enstaka rapporter av de rödlistade men ej fridlysta arterna pilplad^{NT} och klapperstarr^{VU} från kustområdena utanför utredningsområdet på Svartön (ArtDatabanken 2020). Den enda lokal dessa arter skulle kunna tänkas förekomma på i utredningsområdet är strandzonen mot Gräsöreviken (naturvärdesobjekt C).

Av övriga, ej fridlysta däggdjur förekommer bland annat skogshare^{NT}, rådjur och bäver sparsamt i utredningsområdet. Enstaka harar och spår av rådjur observerades vid inventeringen och gnagspår av bäver sågs på enstaka lövträd vid områdets dammar samt längs Hertsöfjärdens strandskog.

ANALYS OCH SAMLAD BEDÖMNING

I detta kapitel redovisas en samlad bedömning av områdets naturvärde med fokus på fåglar.

Utredningsområdet för den planerade demonstrationsanläggningen på Svartön har generellt låga naturvärden, såväl med avseende på fågelliv som för övriga art- och habitatvärden. Området består till största delen av starkt påverkad industrimark och igenväxande ruderatmark på artificiella utfyllnadsområden i den tidigare havsviken. Mindre påverkade, med tiden naturaliserade naturområden förekommer endast sällsynt, företrädesvis i kust- och strandområden kring Gräsören (naturvärdesobjekt C) samt på Yttre Sandskäret utanför utredningsområdet. Det är också i dessa områden som de högsta värdena för såväl fåglar och övriga naturvärden finns idag.

De tre mindre objekt inom utredningsområdet som bedöms ha ett visst eller påtagligt naturvärde är samtliga belägna i anslutning till förekommande vattenmiljöer i form av industridammar och strandmiljöer med förekomst av häckande och rastande fåglar. Det gäller företrädesvis vanligare arter av gäss, änder och vadare som grågås, vigg, knipa och rödbena men även en del rödlistade arter som bläsand^{VU}, drillsnäppa^{NT}, fiskmå^{NT} och sävsparv^{NT}.

Fågellivet inom utredningsområdet i övrigt är sparsamt och domineras av störningståligena arter som gynnas av de öppna gräs- och buskmarkerna som omger de tunga industrierna och de stora massupplagen, t.ex. ängsbiplärka, och stenskvätta. Av prioriterade arter finns enstaka förekomster av förhållandevis vanliga arter som buskskvätta^{NT}, gulsparr^{NT} och rödvingetrast^{NT}, samt en häckningslokal för storspov^{EN} på de igenväxande gräsmarkerna söder om Laxvikenbassängerna, mitt inne i SSAB:s industriområde. Lokalen är en av fem identifierade lokaler med revirhävdande storspov inom inventeringsområdet för fåglar på Svartön, och sannolikt den lokal som är mest påverkad av störning från omgivande industriverksamhet. Det finns inga tidigare uppgifter på att storspov häckar på platsen, och det bedöms mindre sannolikt att det rör sig om en regelbundet utnyttjad häckningslokal. Inga storspovar var kvar på lokalen vid det andra besöket den 3 juli, varför en eventuellt påbörjad häckning bedöms ha misslyckats.

Det finns tre områden inom inventeringsområdet för fåglar på Svartön som bedöms ha högt eller påtagligt värde för fågellivet och där påverkan från den planerade anläggningen i första hand bör undvikas, Yttre Sandskäret, Gräsöreviken och Skvampen. Det mest värdefulla fågelområdet på Yttre Sandskäret ligger på behörigt avstånd från utredningsområdet och bedöms inte påverkas av den planerade anläggningen. Vad gäller dammarna och havsviken vid Skvampen så finns det ett beslut på att dessa inom några år ska fyllas igen till landområden inom ramen för projekt Malmporten. Malmporten är ett större projekt som Sjöfartsverket driver, där sjöfartsleden till Luleå hamn ska muddras och Luleå hamn byggas ut för en utökad transportkapacitet och större lastfartyg. Detta kommer givetvis att innebära en stor påverkan för fågellivet i området och gör det ännu viktigare att bevara och undvika störning vid de övriga kustfågellokalerna kring Gräsören och Yttre Sandskäret. För det aktuella Hybritprojektet gäller det alltså i första hand området kring Gräsören och Gräsöreviken i nordöstra utredningsområdet.

Slutsatsen efter utförd natur- och fågelinventering är att den planerade demonstrationsanläggningen bör kunna lokaliseras på de flesta platser inom utredningsområdet på Svartön med begränsad påverkan på förekommande naturvärden och fågelliv.

Det område som i första hand bör undvikas ur fågel- och naturvärdes-synpunkt är de kustnära, lövrika skogspartierna och strandområdena vid Gräsören. Till skillnad från de utbyggda hamnområdena på södra Svartön finns en förhållandevis intakt strandzon som sträcker sig hela vägen från Gräsörenbron runt Yttre Sandskäret till LKAB:s hamnområde. Det befintliga skogspartiet, i första hand de lövrika strandskogarna inom naturvärdesobjekt C men även förekommande lövungskogar längre upp på land, verkar som en skyddsbarriär för i viken och strandområde häckande, rastande och födosökande fåglar. Om lövungskogarna får växa sig äldre och självgallras kommer de också i framtiden att bli mer värdefulla för i området förekommande hackspettar, främst mindre hackspett^{NT} men eventuellt även vitryggig hackspett^{GR}. Vid Gräsören finns i dagsläget även en koloni av backsvala^{VU} samt en häckningslokal för storspov^{EN}, vilket ytterligare ökar naturvärdet i området.

Ett andra område med ett visst värde för fågelliv och övriga naturvärden är industridammarna öster om SSAB:s stålverk (Laxvikenbassängerna) samt

omgivande öppna gräsmarker. Detta är dock artificiellt skapade miljöer, starkt påverkade av pågående industriverksamhet, och med lägre skyddsvärde jämfört med mer naturliga miljöer. Merparten av de idag häckande paren av storspov^{EN} på Svartön häckar på igenväxande, öppen utfyllnadsmark och förekommande vanligare andfågelarter som grågås, vigg och knipa är arter som gärna häckar i artificiella dammar och småvatten, så länge det hunnit växa in skyddande strandvegetation.

KÄLLOR

Muntliga källor

Lindström, Berth-Ove. Projekt havsörn - Norrbottens ornitologiska förening. Information om rovfåglar och hackspettar kring Svartön.

Webbsidor

Uppgifter om artförekomster (även skyddsklassat) har erhållits från ArtDatabanken

Uppgifter om rödlistade arter och andra naturvårdsarter har hämtats från www.artdatabanken.slu.se/artfakta

Uppgifter om skyddade naturområden som N2000-områden och naturreservat har inhämtats från Naturvårdsverkets sida skyddadnatur.naturvardsverket.se

Uppgifter om nyckelbiotoper och andra skogliga värden har hämtats från www.skogsstyrelsen.se

Litteratur

De Jong, J., Gylje Blank, S., Ebenhard, T. & Ahlén, I. 2020: Fladdermusfaunan i Sverige - arternas utbredning och status 2020. Fauna & Flora, årgång 115:3, 2020.

Naturvårdsverket 1997: Svenska naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000.

Nitare, J. & Skogsstyrelsen 2019: Skyddsvärd skog - Naturvårdsarter och andra kriterier för naturvärdesbedömning. Skogsstyrelsens Förlag.

Orbicon AB 2018: MIFO fas 1 Riskklassning SSAB Svartön, Luleå. Rapport 2018-03-28.

SIS Swedish Standards Institute 2014: Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) - Genomförande, naturvärdesbedömning och redovisning. Svensk standard SS 199000:2014.

SIS Swedish Standards Institute 2014: Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) - Komplement till SS 199000. Teknisk rapport SIS-TR 199001:2014.

på uppdrag av

